

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA`LIMI
VAZIRLIGI**

NAVOIY DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

O`ZBEK FILOGIYASI FAKULTETI

O`ZBEK ADABIYOTI KAFEDRASI

**“Adabiyotshunoslik asoslari” fanidan
o`qitishning innovatsion pedagogik
texnologiyalari bo`yicha tuzilgan**

O`QUV USLUBIY MAJMUA

Navoiy-2011

Tuzuvchlari:

f.f.d. A.Xolmurodov

katta o`qituvchi Z. Quvonov

katta o`qituvchi Z. Axmedova

Taqrizchi:

f.f.n., dots . T.R.Xo`jayev

Navoiy davlat pedagogika instituti O`zbek filologiyasi fakulteti (2010-yil 1-sonli majlis bayonnomasi) qaroriga asosan nashrga tavsiya etilgan.

© Navoiy davlat pedagogika instituti, 2011-yil

I-MAVZU: “ADABIYOTSHUNOSLIK ASOSLARI” FANINING MAQSAD VA VAZIFALARI

Reja:

1. Adabiyotshunoslik –badiiy adabiyot haqidagi fan.
2. Adabiyotshunoslik asoslari fanining ob`ekti va vazifalari.
3. Adabiyotshunoslikning tarkibiy qismlari:
 - a) Adabiyotshunoslikning asosiy soxalari;
 - b) Adabiyotshunoslikning yordamchi soxalari.
4. Fanning tuzilishi, mazmuni va vazifalari.

Adabiyotlar ro`yxati:

1. To`xta Boboyev. Adabiyotshunoslikka kirish kursi bo`yicha o`quv-metodik qo`llanma. T., 1979.
2. H.Umurov. Adabiyot nazariyasi. T., 2002.
3. I.Sulton. Adabiyot nazariyasi. T., 1980.
4. Aristotel. Poetika. T., 1980.
5. Abu Nasr Farobiy. She`r san`ati. T., 1979.

Adabiyot atamasi arabcha “adab” so`zining ko`plik shaklidir. U keng va tor ma`nolarda ishlatiladi. Keng ma`noda ishlatilganda kitoblar, risolalar, maqolalar, umuman, ko`pchilikning o`qishi uchun mo`ljallangan nashrlar tushuniladi. Bunday adabiyotlar turli soxalarga bo`linadi va turlicha nomlar bilan yuritiladi: “Qishloq xo`jaligi adabiyoti”, “Texnika adabiyoti”, “Meditsina adabiyoti”, “Badiiy adabiyot” singari. Adabiyot atamasi tor ma`noda qo`llanganda faqat badiiy adabiyotlar (romanlar, qissalar, hikoyalar, she`rlar, balladalar, dramalar, qasidalar) tushuniladi.

Maxsus, tor va profetsional ma`nodagi “adabiyot” atamasi o`zbek adabiy tiliga XX asrning boshlarida kirib kelgan. O`tmishda badiiy adabiyot bilan birga ilmiy, tarixiy, axloqiy kitoblar ham adabiyot atamasi tushunchasi ham doirasiga kiritilgan. O`rta asrlarda shunday asarlar ham yaratilganki, ulardan so`z san`ati ilm-fan, odob-axloq masalalari bilan qorishib ketgan (“Qobusnoma”, “Qutadg`u bilig”, “Boburnoma” singari). Bundan tashqari sof badiiy asarlar ham “adabiyot” atamasi tushunchasi doirasiga kiritilgan. She`riy asarlar “nazm”, “manzuma”, “abyot”, “she`r” atamalari bilan nasriy asarlar “nasr” nomi bilan yuritilgan. She`riy to`plamlar uchun “devon”, “bayoz” singari atamalar qo`llanilsa-da, umumiy maxsus atama ishlatilmagan. XX asr boshlarida Hamza, Abdulla Avloniy va boshqalar o`zlarining badiiy asarlarini “adabiyot” deb atay boshlaganlar. XX asrning 20-yillariga kelib, badiiy asarlarga nisbatan “adabiyot” atamasini qo`llash odat tusiga kirgan.

Adabiyotshunoslik badiiy adabiyot – so`z san`ati haqidagi fandır. Badiiy adabiyotning muhim xususiyatlarini rus tanqidchisi I.Belinskiy “Adabiyot so`zining umumiy ma`nosi” asarida ko`rsatib o`tadi. Uningcha, adabiyotning eng muhim va umumiy xususiyati 3 tadir:

1. Adabiyot doimo ommaviylikka suyanadi, ya`ni adabiyot boy va kambag`alga, erkak va ayollarga, yoshu-qariga, demak irqi, millati, dinidan qat`iy nazar hammaga birdek xizmat qiladi.

2. Adabiyot ma`lum shaxslar, talant egalari tomonidan yaratiladi. Shu nuqtai nazardan yozma adabiyot bilan xalq og`zaki ijodi bir-biridan farqlanadi. Og`zaki ijodning bunyodkori xalq bo`lsa, yozma adabiyot ma`lum bir shaxslar tomonidan yaratiladi.

3. Adabiyotning badiiyligidir, ya`ni unda hayot obrazlar orqali tasvirlanadi. So`z vositasida inson qalbi kashf etiladi, u orqali hayot jonli qilib, boyitib ta`sirli qilib tasvirlanadi.

“Adabiyotshunoslik” so`zi kelib chiqish jihatdan “adabiyot” so`ziga tojikcha “shinos” (yaxshi bilish, tayin etish) fe`li va o`zbekcha lik qo`shimchasini qo`shilishidan paydo bo`lgan. “Shinos” fe`li o`zbek tili taqozosiga ko`ra, “shunos” shaklini olgan. “Adabiyotshunoslik” atamasiga Qisqacha Adabiyot ensiklopediyasida shunday ta`rif berilgan: “Adabiyotshunoslik – badiiy adabiyotni uning mohiyatini, kelib chiqishini va ijtimoiy aloqalarini har taraflama o`rganuvchi fandır; so`z orqali badiiy fikrlashning negizi, zamini, tuzilishi, tarixiy-adabiy jarayonning lokal (ma`lum joy, davrga oid) va umumiy qonuniyatlari haqidagi bilimlar jamidir”.

Izzat Sulton “Adabiyot nazariyasi” fan sifatida” nomli maqolasida adabiyotshunoslik haqida shunday deydi:

“1. Adabiyotshunoslikning diqqat markazida dastavval adabiyotning eng yaxshi namunalari, ya`ni klassik asarlar va klassik yozuvchilar ijodi turadi. Ana shunday asarlar va yozuvchilar ijodi tahlili jarayonida badiiy adabiyotning qonuniyatlari, o`ziga xos xususiyatlari kashf etiladi.

2. Adabiyotshunoslik tarixiy-adabiy jarayon – adabiyotning ma`sum bir davrda rivojlanish sharoiti va yo`llarini o`rganadi, qonuniyatlarini ochadi.

3. Adabiyotshunoslik adabiyotni yaratuvchilarning o`zlarining adabiyot va tarixiy –adabiy jarayon haqida aytgan fikrlari ham hisobga oladi, ularga tayanadi. Demak, adabiy klassika, buyuk yozuvchilarning adabiyot haqidagi fikrlari, tarixiy-adabiy jarayon va uning hamma arboblari faoliyati, ijodiy mahsuloti – adabiyotshunoslikning ob`ektidir.

Adabiyotshunoslikning asosiy vazifasi biridan, adabiy jarayonni, adabiyot taraqqiyoti an`analari, qonuniyatlari- chuqur o`rganishdan iborat. Adabiyotshunoslik badiiy adabiyoti zamon talablari asosida tinimsiz rivojlanib borishga va xalqqa xizmat qilishga da`vat etadi. Ikkinchidan, adabiyotshunoslik kitobxonning estetik didini shakllantirishga, uni nazariy jihatdan qurollantirishga xizmat qilishi kerak”.

Adabiyotshunoslikning tarkibiy qismlari ikkiga bo`linadi:

I. Adabiyotshunoslikning asosiy soxalari:

1. Adabiyot nazariyasi – so`z san`atining mohiyati, sotsial tabiati, taraqqiyot qonuniyatlari, kishilik jamiyati rivojidadagi o`rni va rolini, o`ziga xos xususiyatlarini tahlil qiladi.

2. Adabiyot tarixi – so`z san`atining vujudga kelishi va rivojlanishini tadqiq etadi. Kishilik jamiyatining rivojida badiiy adabiyotning roli va ahamiyatini belgilaydi.

Adabiyot tarixi adabiyot nazariyasi qoidalariga suyanib ish ko`radi va, ayni chog`da, uni yangi ilmiy xulosalar bilan boyitadi.

3. Adabiy tanqid – har bir davrning adabiy hodisalari, yozuvchilari ijodi haqida o`z vaqtida muhokama yurgizadi, ularni badiiy adabiyotning vazifalari va o`z zamonasining ijtimoiy talablari nuqtai nazaridan tahlil etadi, baholaydi.

II. Adabiyotshunoslikning yordamchi soxalari:

1. Adabiyotshunoslik istoriografiyasi – adabiyot tarixi, adabiyot nazariyasi va adabiy tanqidning barcha davrlardagi tarixiy taraqqiyotiga oid materiallar majmui, ularning umumlashmasi. Istorioografiya adabiyotshunoslik fanlari erishgan yutuqlarni umumlashtirish yo`li bilan uning taraqqiyotiga ijobiy ta`sir ko`rsatadi.

2. Matnshunoslik – tadqiq etish, sharhlash, ommabop yoki akademik nashrga tayyorlash maqsadida adabiyot va folklor asarlarini o`rganish, ularning yaratilishi tarixini aniqlash, aslga yaqinroq matnini tiklash ishlari bilan shug`ullanadi. Matnshunoslik badiiy asarning u yoki bu nusxasi yoxud nashri nechog`li mukammal, nomukammalligi bilan shug`ullanadi.

3. Adabiyot bibliografiyasi – badiiy adabiyot va adabiyotshunoslikka oid asarlar ko`rsatkichi matnlar, maqolalar, materiallar va manbalarni aniqlaydi, tadqiq etilayotgan mavzuning ishlanish tarixini kuzatib borishga yordam beradi.

Bibliografiyaning ikki tipi mavjud: a) ilmiy tadqiqot ishlariga yordam beradigan bibliografiya;

B) o`qish uchun tavsiya qilinadigan asarlar bibliografiyasi.

“Adabiyotshunoslik asoslari” fani uch bo`limdan iborat:

1-bo`lim---“Badiiy adabiyot haqida ta`limot”.

2-bo`lim---“Badiiy asar haqida ta`limot”.

3-bo`lim---“Adabiy jarayon” deb nomlangan. Kurs davomida adabiyot nazariyasining asosiy tushunchalari xaqida ma`lumot beriladi. Adabiyot tarixi va nazariyasining asosiy tushunchalari xaqida ma`lumot beriladi. Adabiyot tarixi va nazariyasini o`rganish uchun shart-sharoitlar yaratiladi. Bu kursda, asosan, badiiy adabiyotning umumiy xususiyatlari, badiiy asar tabiati va adabiy jarayonning eng muxim muammolariga e`tibor qilinadi.

Savol va topshiriqlar:

1. “Adabiyotshunoslik” atamasining etimologiyasi haqida gapiring.
2. Adabiyotshunoslik tarkibiga qanday predmetlar kiradi va ular o`rtasida qanday aloqadorlik bor?
3. Sharq klassik adabiyotidagi qaysi asarlarda adabiy nazariy fikrlar bayon etilgan? Ularning o`xshash va farqli tomonlari haqida gapiring.
4. Adabiyotni sinflarga bo`lshib o`rganish noto`ri ekanligini fikrlaringiz asosida isbotlang.

2-MAVZU: HAYOT VA ADABIYOT. ADABIYOT HAYOTNING BADIY IN`IKOSI.

Reja :

1. Adabiyot va ma`naviyat.

2. Hayotning adabiyotdagi in`ikosi.
3. Adabiyotning ob`ekti, predmeti va vazifasi.
4. Xulosa.

Adabiyotlar ro`yxati:

1. Adabiyotshunoslikka kirish. N.Shukurov va boshqalar. T., 1984.
2. T.Boboyev. "Adabiyotshunoslik asoslari". T., 2001.
3. N.Umurov. Adabiyot nazariyasi. T., 2002.

Badiiy adabiyot o`quvchining hissiyoti va shuuriga kuchli ta`sir ko`rsatadi. Asar qahramonlariga taqlid qilish yoki ulardan nafratlanish hissini uyg`otadi. Hayotni obrazlar orqali aks ettirish jihatidan san`at turlari o`rtasida umumiylik, o`xshashlik, mushtaraklik mavjud bo`lsa-da obraz yaratish jarayonida san`atning har bir turi uning faqat o`zigagina xos bo`lgan ifoda vositalaridan foydalaniladi. Adabiyot so`z vositasida obraz yaratganligi sababli san`atning boshqa turlariga nisbatan hayotni va insonni mumkin qadar to`laroq ifodalash imkoniga ega. Shuning uchun ham adabiyot inson ma`naviyatiga kuchli ta`sir ko`rsatadi. Uni boyitishi, go`zallashtirishi, komillikka yetaklashi mumkin.

Badiiy adabiyotda hayot voqealari, inson ruhiy kechinmalari, qarashlari, orzu-umidlari, o`y-xayollari tasvirlanadi. San`atning boshqa turlari singari adabiyot ham hayot jumboqlaridan saboq beradi. Lekin bu obrazli fikrlashdir. Tabiiyki, bu jonlilik va ravshanlik, ta`sirdorlik va ommaviylik, noziklik va mukammallik san`atning har turida "o`z tili" orqali ro`yobga chiqadi. Adabiyotda til, kompozitsiya, ohang, retimlar vositasida badiiy obrazlar yaratiladi. Har bir badiiy asarning yaratilishida quyidagilar asosiy rol o`ynaydi: 1. Hayot. 2. Uni mushohada va muhokama natijasida yozuvchi ongida tug`ilgan fikr. 4. Shu fikr (g`oya) ni ifoda etish uchun yozuvchi tomonidan yaratilgan asar. Bular hayot, uning voqealari taassurotlar orqali yozuvchining ongiga kirishi, aql ishtirokida ma`lum ma`no kasb etishi va tasavvurda pishib yetilib adabiyot asari sifatida namoyon bo`lishini anglatadi. Demak badiiy asar hayotning yozuvchi ongidagi in`ikosi tariqasida maydonga keladi. Bu in`ikosning shakli xilma-xildir. Nasr (hikoya, afsona, rivoyat, qissa, roman) shaklida, nazm ko`rinishida tasvirlanishidan tashqari satira va yumor ko`rinishida, fel`eton, ochert kabi xillar va janrlar orqali in`ikos ettiriladi. Hayot adabiyoning mazmunini, ham shaklini tayin etadi.

Badiiy ijod jarayoni hayotni o`rganish, undan ma`lum xulosa va saboqlar chiqarish, hayotiy va jonli tushunchalardan dars olish, hayotni qayta qurish jarayonidir. Demak, hayot – adabiyot va san`atning tasvir ob`ektidir. Uning tasvir markazida inson, insonning hayoti hatti-harakatlari, his-tuyg`ulari, kurashi, sevgisi, rashki, quvonchi va dard-alamlari turadi. Shunga ko`ra, inson san`at va adabiyotning bosh predmetidir. V.Belinskiyning ta`kidlashicha, qadimgi hind poeziyasida tabiat ilohiylashtirilgan. Birinchi o`rinda o`simliklar, ilonlar, qushlar, hayvonlar ko`rsatilgan. Odam esa tabiatga esa tobiy, yordamchi ikkinchi darajali kuch sifatida berilgan. San`at taraqqiyotining navbatdagi bosqichida – Qadimgi Misr, mifologiyasida bahaybat hayvonlar va xudolar obrazlari orasida inson qiyofasi ham ko`rina boshlagan. Faqat qadimgi yunon san`atidan boshlab (Aristotel ham "Poetika" asarida guvohlik beradi) inson san`at asarining bosh predmeti bo`lib xizmat qilgan.

San`at ana shu vaqtdan boshlab Insonni o`rganishga, uni kashf etishga bor kuch-qudratini sarflab kelmoqda. “Inson tasviri yo`q joyda badiiy adabiyot yo`q” hukmiga amal qilmoqda. Ma`lumki, insondan tashqari, uni o`rab olgan tabiat jamiyat, hayvonot va o`simliklar dunyosi ham tasvirlanadi. Ammo ular faqat bir shart bilan tasvirlanadilar, ya`ni ular inson xarakteri va ruhiy holatining u yoki bu qirrasini ochishga xizmat qilishlari lozim. Inson va uning ruhiyati tasviri bo`lmasa, aytilgan narsalar bu tasvirni, insoniy xislatni ochmasa, uning adabiyotga daxli yo`qdir.

Insoniy anatomiya, kardiologiya, pedagogika, psixologiya kabi fanlar ham o`rganadi. Jumladan, psixologiya miyaning ob`ektiv voqelikni aks ettirish jarayonidagi ruhiy holatlarini o`rgansa, stomatologiya – inson jag`i va tishlari bilan shug`ullanadi. Ularning birortasi ijobiy yaxlit va jonli tarzda o`rganmaydi. Faqat adabiyotgina insonning tashqi va ichki hayotini, moddiy va ma`naviy dunyosini ma`naviyati va san`atini to`la va atroflicha, yaxlit va jonli tarzda o`rganadi, tahlil qiladi, tasvirlaydi.

Adabiyotning bosh predmeti inson hayotida ko`pchilikni qiziqtiradigan hodisalar bo`ladi. Ayni paytda adabiyotda tasvirlangan, qayta yaratilgan olam insonning ong-shuuriga qattiq ta`sir qiladi; uning fikr-tuyg`ularini insoniylik bilan boyitadi, kamol topishiga turtki va dars beradi.

Xullas, adabiyotning tasvir ob`ektini hayot, tasvir predmeti-inson, vazifasi – inson tuyg`ularini tarbiyalashdir.

Savol va topshiriqlar:

1. Fan, san`at va adabiyotning bir-biriga bog`liq jihatlari nimada? Ularning farqli jihatlari haqida fikr yuriting.
2. Badiiy adabiyotning tasvir ob`ektiga nimalar kiradi, uning bosh predmeti nima?
3. Tabiat, hayvonot olami, muhit va predmetlar san`at asarida qanday vazifa bajaradi? Birorta asar misolida tushuntirib bering.

3-MAVZU: BADIY ADABIYOTDA TIPIKLASHTIRISH

Reja:

1. Tip va tipiklik.
2. Tipiklashtirish xususiyatlari.
3. Badiiy detal-tipiklashtirish vositasi.

Adabiyotlar ro`yxati:

1. I.A.Karimov. «Istiqloq va ma`naviyat» T. 1994 yil..
2. A.Qahhor. Yoshlar bilan suhbat. T. 1983 y.
3. Boboyev T. Adabiyotshunoslikka kirish T.: 1979.
4. Sarimsoqov B. Badiiylik asoslari. T.: 2002.
5. Adabiyotshunoslik asoslari. Ma`ruzalar matni.

San'at asarida hayot badiiy aks ettiriladi. Ammo hayotdagi har qanaqangi voqea-hodisalar emas, ijtimoiy ahamiyatga molik hodisalar badiiy asardan o'rin olishi kerak. Yozuvchi yaratilajak asari uchun zarur bo'lgan voqea-hodisalarni tanlab-saralab olar ekan, hayotdagi qaysi voqea-hodisalarni tipik deb bilishi, o'z asarlarida qanday xususiyatlarni tipik xususiyat sifatida tasvirlashi uning dunyoqarashiga, "hayot", xalq bilan nechog'li yaqinligiga bog'liq. Umuman olganda, yozuvchi voqeylikning muhim jihatlarini ham, muhim bo'lmagan tomonlarini ham tasvirlashi mumkin. Bunda hamma gap yozuvchi shaxsiyatiga, uning e'tiqodi vamadaniy saviyasiga bog'liq. Yozuvchi hayotdagi yangi, istiqbolli porloq kuchlarni fahm-farosat va nozik did bilan tez seza oladigan bo'lishi kerak.

Hayotdagi voqea-hodisalarning tipik yoki notipikligini tarixiy sharoit belgilab beradi. Shu sababli ham jamiyat taraqqiyotining ma'lum bir davrida tipik bo'lgan hodisa uning boshqa bir davrida notipik bo'lishi mumkin. Masalan, XX asrning 20-30-yillarida xotin-qizlar ozodligi, paranji tashlash uchun kurashmaslasi tipik hodisa bo'lgan. 60-70-yillarga kelib qo'riq va bo'z yerlarni o'zlashtirish, sanoatni keng miqiyosida rivojlantirish tipik hodisa bo'lgan. Ammo bugungi kunga kelib bu hodisalar allaqachon bosib o'tilgan etap bo'lganligi uchun tipik hodisa bo'lolmaydi. Har doim va hamma vaqtda hayotdagi dolzarb masalalar, turmushning muhim tomonlari, muammolari tipikdir.

Tip sotsial va adabiy tip turlariga ajratiladi. Sotsial tip hayotda, adabiy tip badiiy asarlarda bo'ladi. Ma'lum ijtimoiy - siyosiy tabaqaning mohiyatini o'zida to'la ifodalagan shaxs sotsial tip deyiladi.

Ijtimoiy-siyosiy kuch mohiyatini ifodalash, umumlashtirib berish sotsial tip uchun ham, adabiy tip uchun ham xarakterlidir. Ammo ular o'rtasida farqli jihatlar ham bor. Masalan, sotsial tipda ijtimoiy kuchning mohiyati ifodalanadi, badiiy tipda esa shu mohiyat ifodalanuvchi individual holatlarga ham katta e'tibor qaratiladi. Badiiy obraz orqali hayotdagi muhim, qonuniy, tabiiy hodisalarni umumlashtirib ifodalash-tipiklashtirish deyiladi. Tipiklashtirish qonuniyati ikki jarayondan iborat:

1. Odamlar va voqealar umumlashtiriladi.
2. Individuallashtiriladi.

Umumlashtirish deganda adabiyotda mazmunning quyuqlashtirilganligi, chuqurlashtirilganligi, asrlar davomida qimmatini yo'qotmaydigan qudratga ega qilish usullari nazarda tutiladi.

Individuallashtirish-tipiklashtirishning muhim sharoitidir. Har bir badiiy obraz o'zi mansub sotsial guruhning mohiyatini chuqur ifodalashi bilan birga o'ziga xos individual xususiyatlarga ham ega.

Demak, tipiklashtirish ma'lum ijtimoiy-siyosiy kuchning eng muhim belgilarini umumlashtirib, sintezlashtirib va individuallashtirib tasvirlash san'atidir.

Badiiy ijod tajribasida tipiklashtirishning rang-barang usullari qo'llaniladi.

1. Realistik san'atda tipiklashtirish usullaridan biri hayotni "quyuqlashtirib", muhim xislatlarini kuchaytirib, emotsional jihatdan ta'sirchan qilib ko'rsatishdir. Yo'lchi va Mirzakarimbo, Otabek va Hamid, Anvar va

Abdurahmon domla obrazlari qiyoslab ko'rilsa, bu fikrning to'g'riligiga ishonch hosil qilamiz.

2. Ba'zan hayotning o'zida tayyor sotsial tiplar uchraydi. Fayzulla Xo'jayev, Zaynab, Sobir Rahimov kabi tarixiy shaxslar favqulotda sotsial tiplardir. Adabiyotimizda ana shunday favqulotda shaxslar obrazlarini yaratish jarayonida ham hayot tipiklashtiriladi.

3. Ba'zan yozuvchi obrazni kuchaytirish jarayonida tashqi ko'rinish jihatidan hayot haqiqatiga u qadar muvofiq kelmaydigan shtrixlarga ham yo'l qo'yish mumkin: tasvirlanayotgan hodisaning mohiyatini ochish maqsadida mubolag'adan foydalanadi. Masalan, "Sudxo'ring o'limi" da Qori Ishkambaning tashqi ko'rinishi mubolag'ali qilib tasvirlangan.

Hayotni tipiklashtirishda, uni badiiy ifodalashda, qahramonlar xarakterining u yoki bu qirrasini ochishda, asar g'oyasini ifodalashda badiiy detallar muhim rol o'ynaydi. Detal deganda, lo'nda, aniq, yorqin va obrazli predmet, belgi, shtrix bo'lib u tasvir ob'ektini sintezlashtirib ko'rsatishga xizmat qiladi. Detal badiiy asar kompozitsiyasida o'z o'rnini topgandagina funksiyasini o'tay oladi. U yozuvchini ko'p so'zlikdan, "adabiy laqma" likdan saqlaydi.

Badiiy asarda rang-barang detallar ishlatiladi: predmet detal, psixologik detal, nutqiy detal. V. Shekspirning "Otello" tragediyasida ro'molcha, A.Qahorning "Anor" hikoyasida anor kabi detallar- predmet detllardir.

Said Ahmadning "Ufq" trilogiyasida qo'llanilgan birgina predmet detalni olaylik (kitobdan 69-bet).

Tursunboyning devordagi panja izlariga Ikromjonning munosabati orqali muallif o'z qahramoning qalbida ikki qudratli kuch kurashayotganligini ifodalagan: uning devordagi "barmoq izlariga uzoq tikilib turishi" shaxsiy tuyg'u bebaho otalik muhabbatini ko'rsatsa, "devorni gursillatib chopa boshlashi" ijtimoiy tuyg'u o'z o'g'lining xoinligidan behad g'azablanganligini, undan nafratlanganligini bildiradi. Ikromjon qalbidagi ijtimoiy burchni chuqur his qilish tuyg'usi uning shaxsiy xislari ustidan g'olib chiqqanligini g'oyatda tabiiy, ishonarli qilib talqin etgan. Davrning yetakchi tendensiyalarini o'zida ifodalagan tipik karakter darajasiga ko' tarilgan. San'atkor oddiy bir detal orqali o'z qahramonlarining ichki dunyosiga kirib brogan va ularning intellektual olamini kitobxon ko'zi o'ngida gavdalantirishga muvaffaq bo'lgan.

Savol va topshiriqlar:

1. Tip va tipiklikning bir-biridan farqli jihatlarini ko'rsatining.
2. Tipiklashtirish qononiyati qanday jarayonlardan iborat?
3. Tipiklashtirishning qaysi usullaridan ko'proq foydalaniladi?
4. Badiiy detal deganda nimani tushunasiz?
5. Badiiy asarlardan predmet detal, psixologik detal va nutqiy detalga misollar toping.